

Obsah

1. Úvod	11
2. Obecné úvahy	17
2.1. Rozdíly biologie a matematiky	17
2.2. Přístupy k řešení problémů	18
2.3. Populace a výběr – základ statistické indukce	19
3. Typy sledovaných veličin	23
3.1. Co můžeme sledovat	23
3.2. Typy náhodných veličin	24
3.2.1. Alternativní veličiny	25
3.2.2. Nominální veličiny	25
3.2.3. Ordinální veličiny	26
3.2.4. Kvantitativní veličiny	28
3.2.5. Celočíselné veličiny	30
4. Základní statistické charakteristiky	33
4.1. Míry pro kvalitativní veličiny	34
4.1.1. Pravděpodobnost	35
4.1.2. Relativní četnost	36
4.2. Míry polohy	37
4.2.1. Průměr (aritmetický)	37
4.2.2. Geometrický průměr	38
4.2.3. Medián	39
4.2.4. Modus	40
4.2.5. Useknutý průměr	41
4.2.6. Kvantil	41
4.3. Míry měřítka (variability)	41
4.3.1. Rozptyl	42
4.3.2. Rozpětí	43
4.3.3. Mezikvartilové rozpětí	44
4.3.4. Odhad MAD	44
4.3.5. Variační koeficient	45
4.4. Ostatní charakteristiky	45
4.4.1. Šikmost – skewness	45
4.4.2. Špičatost – kurtosis	46
4.5. Praktické příklady jednotlivých charakteristik	47
5. Modely náhodné veličiny – rozložení pravděpodobnosti	51
5.1. Nominální veličiny	51
5.2. Diskrétní (celočíselné) kvantitativní veličiny	51
5.2.1. Binomické rozložení	51
5.2.2. Multinomické rozložení	52

5.2.3.	Poissonovo rozložení	53
5.2.4.	Negativně binomické (Pascalovo) rozložení	54
5.2.5.	Nakažlivá rozložení	54
5.3.	Spojité kvantitativní veličiny	55
5.3.1.	Normální (Gaussovo) rozložení	55
5.3.2.	Logaritmicko-normální rozložení	57
5.3.3.	Exponenciální rozložení	58
5.3.4.	Weibullovo rozložení	58
5.3.5.	Rovnoměrné rozložení	59
5.3.6.	Logistické rozložení	59
5.4.	Výběrová rozložení – rozložení testovacích statistik	60
5.4.1.	χ^2 -rozložení	61
5.4.2.	Studentovo t-rozložení	61
5.4.3.	Fisherovo F-rozložení	62
6.	Statistické odhady a testy – základní principy	65
6.1.	Odhady populačních charakteristik	65
6.2.	Bodové odhady	66
6.3.	Intervalové odhady	66
6.3.1.	Intervalové odhady populačních charakteristik – intervaly spolehlivosti	68
6.3.2.	Intervalové odhady – predikční intervaly	70
6.3.3.	Intervalové odhady – toleranční intervaly	71
6.4.	Rozdíl interpretace intervalu spolehlivosti a tolerančního intervalu	71
6.5.	Obecné principy při konstrukci odhadů	74
6.6.	Statistické testy	75
6.7.	Nové možnosti výpočetní techniky	78
7.	Ověřování typu rozložení dat – klíč k volbě modelu	81
7.1.	Grafické zobrazení výběrového rozložení	81
7.2.	Testy k ověření typu rozložení	85
7.2.1.	χ^2 – testy dobré shody	85
7.2.2.	Kolmogorův-Smirnovův test	86
7.2.3.	Test normality Šapirův-Wilkův	87
7.2.4.	Další možnosti	87
7.3.	Význam znalosti typu rozložení	88
8.	Porovnání kvantitativní veličiny jednoho výběru s pevnou hodnotou	93
8.1.	Testy charakteristik	93
8.1.1.	Jednovýběrový Z-test	94
8.1.2.	Jednovýběrový t-test	95
8.1.3.	Jednovýběrový znaménkový (mediánový) test	97
8.1.4.	Jednovýběrový Wilcoxonův test	98
8.2.	Intervalové odhady	100
8.2.1.	Intervaly spolehlivosti	100
8.2.2.	Predikční intervaly	102
8.2.3.	Toleranční intervaly	103
8.2.4.	Konstrukce intervalových odhadů metodou bootstrap	104
8.2.5.	Praktické ukázky intervalových odhadů	104
8.2.6.	Co nejsou intervalové odhady	104

9. Porovnání kvantitativní veličiny ve dvou různých výběrech	109
9.1. Dvě skupiny	109
9.1.1. Dvouvýběrový t-test	109
9.1.2. Porovnání dvou rozptylů	111
9.1.3. Dvouvýběrový znaménkový test (mediánový)	111
9.1.4. Dvouvýběrový Wilcoxonův test	112
9.1.5. Poznámka k testům porovnání dvou skupin	113
9.2. Párové porovnání	113
9.2.1. Párový t-test	114
9.2.2. Párový znaménkový test (mediánový)	114
9.2.3. Párový Wilcoxonův test	114
9.2.4. Praktické použití párových porovnání	115
9.2.5. Několik poznámek k párovému testu a korelaci	117
10. Analýza vztahu dvou spojitých veličin	121
10.1. Společné rozložení dvou veličin	121
10.2. Kovariance – míra lineárního vztahu dvou veličin	124
10.3. Koeficient lineární korelace	125
10.4. Robustní varianty korelačních koeficientů	129
10.4.1. Spearmanův koeficient monotónní korelace	129
10.4.2. Kendallův koeficient monotónní korelace	129
10.5. Praktické ukázky různých typů závislostí	130
10.6. Lineární regresní model	131
10.6.1. Lineární regresní model normálně rozložené náhodné veličiny	132
10.6.2. Regresní modely procházející počátkem (bez interceptu) – regrese procházející počátkem	136
10.6.3. Vztah regresního lineárního modelu a lineárního korelačního koeficientu	138
10.6.4. Oblasti spolehlivosti – intervalové odhady	141
10.6.5. Problémy s linearitou a normalitou – transformace modelu	143
10.6.6. Ověření předpokladu lineárního regresního modelu	144
10.6.7. Odlehlá pozorování v regresi	147
10.6.8. Analýza reziduí	149
10.7. Vztah více než dvou veličin	154
10.7.1. Vícenásobná regrese	155
10.7.2. Vícerozměrná regrese	156
10.7.3. Korelace více veličin	157
10.7.4. Porovnání modelů	159
10.7.5. Polynomická regrese	161
10.8. Nelineární regrese	163
10.9. Robustní regresní metody	165
10.10. Metody vyhlazování časových řad	168
11. Porovnání kvantitativní veličiny ve více skupinách – analýza rozptylu – ANOVA	171
11.1. Podmínky použitelnosti analýzy rozptylu	173
11.1.1. Test shody rozptylů	174
11.2. Více skupin – analýza rozptylu jednoduchého třídění – způsob výpočtu	176
11.2.1. Kontrasty	181
11.3. Metody mnohonásobného srovnávání	184
11.4. Neparametrické varianty analýzy rozptylu	188
11.5. Vztah mezi regresi a analýzou rozptylu	189

11.6. Analýza rozptylu dvojného třídění	190
11.7. Opakovaná pozorování	196
11.8. Testování modelu a „podmodelu“	198
11.9. Obecnější modely analýzy rozptylu	199
11.10 Model se smíšenými efekty	200
11.10.1 Párový t-test pomocí modelu se smíšenými efekty	202
11.10.2 Dvouvýběrový t-test pomocí modelu se smíšenými efekty	203
11.10.3 Obecnější model smíšených efektů	203
12. Kvalitativní veličiny a jejich vztah	207
12.1. Odhad a testy pravděpodobnosti alternativní veličiny	207
12.1.1. Aproximace normálním rozložením	207
12.1.2. Fleissova kvadratická aproximace	208
12.1.3. Exaktní binomický test	208
12.2. Obecná kontingenční tabulka	209
12.3. Kontingenční tabulka 2×2	213
12.3.1. Míry vztahu dvou alternativních veličin	218
12.3.2. McNemarova hypotéza symetrie	221
12.3.3. Shoda dvou hodnotitelů	223
12.4. Typy studií – způsoby konstrukce kontingenčních tabulek	224
12.4.1. Průřezová studie	225
12.4.2. Kohortová studie	225
12.4.3. Studie případů-kontrol	225
12.4.4. Typy studií a míry nezávislosti	226
12.4.5. Studie typu případů a kontrola	226
12.4.6. Průřezová studie	227
12.4.7. Kohortová studie	227
12.5. Stratifikované kontingenční tabulky	228
12.6. Test trendu v kontingenční tabulce	232
12.7. Souvislost testů pro kategoriální a spojité veličiny	234
12.8. Intenzita incidence	235
12.9. Hodnocení kvality screeningových testů	237
12.10 ROC křivky	240
13. Výběr a jeho reprezentativnost	243
13.1. Rušivé faktory	244
13.2. Konstrukce výběru pro studie popisující populaci	244
13.3. Plány experimentu	246
13.3.1. Rozdělení na skupiny (do větví)	246
13.3.2. Volba kontrolní skupiny	246
13.3.3. Použití placeba	247
13.3.4. Párové uspořádání dat	248
13.3.5. Křížový pokus	248
13.4. Stanovení rozsahu výběru	249
13.4.1. Rozsah výběru pro jednovýběrový t-test	249
13.4.2. Rozsah výběru pro dvouvýběrový t-test	250
13.4.3. Rozsah výběru pro test binomické veličiny	251
13.5. Metoda vážení	252
13.6. Standardizace	253
13.6.1. Přímá standardizace	255

13.6.2. Nepřímá standardizace	256
13.6.3. Inverzní standardizace	256
13.6.4. Intervaly spolehlivosti pro standardizované ukazatele	257
14. Další modely pro studium závislosti veličin	261
14.1. Logistická regrese – model závislosti alternativní veličiny	261
14.2. Další modely pro alternativní veličinu	266
14.2.1. Účinná dávka ED50 či LD50	266
14.3. Poissonovská regrese – model závislosti počtů na spojité či kvalitativní veličině	267
15. Analýza cenzorovaných dat	269
15.1. Neúplná informace – cenzorovaná data	269
15.2. Analýza přežití	271
15.2.1. Odhad doby do události (doby přežití)	273
15.2.2. Tabulky přežití	274
15.2.3. Neparаметrické metody	275
15.2.4. Semiparametrické metody	279
15.2.5. Parametrické metody	281
15.2.6. Složitější parametrické modely pro analýzu přežití	283
15.2.7. Rozdíly mezi neparаметrickým, parametrickým a semiparametrickým pří- stupem	284
15.3. Cenzorovaná data – hodnoty pod detekčním limitem	284
15.4. Použití analýzy cenzorovaných dat k odfiltrování epidemií	286
15.4.1. Nalezení epidemického prahu	286
15.4.2. Odhad počtu úmrtí zvýšeného výskytem epidemie	288
15.4.3. Složitější modely pro nalezení odhadu očekávaného výskytu – „baseline“.	291
A. Jemný úvod do programu R	295
B. Využití výpočetní techniky pro statistická hodnocení	313
C. Grafy – užitečný nástroj interpretace a jejich úskalí	315
D. Ukázky chybných použití statistiky	321
D.1. Chyby při používání statistiky a interpretaci výsledků analýz	321
D.2. Cestou statistiky i medicíny k stejnému závěru	330
E. Data a skripty k jednotlivým kapitolám	331
Literatura	333
Rejstřík	337